

МЕНИ АЙТДИ ДЕМАНГ ...

Икки парда саккыз кўринишли сатирик комедия.

Қ а т н а ш у в ч и л а р:

(Иштирак этиш тартиби бўйича)

А л и — монёр, миришкор.

Ҳ о ш и м — мактаб директори, маҳалла комитетининг раиси.

Е р қ и н — редакция адабий ходими.

Қ а м а р — редакция бўлим мудири.

Б а ш о р а т — Алининг хотини, милиционер.

Ю с у п о в а — агроном, редакция консультанти.

Х а л и ф а е в — деҳқончилик илмий-текшириш базасининг ходими, фан кандидати.

З у л ф и қ о р о в — шу базанинг сектор мудири.

И л ҳ о м о в — шаҳар ободонлаштириш бўлимининг ходими.

Воқеа шу кунларда область шаҳарларидан бирида кечади.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КҮРИНИШ

Амининг ҳовлиси. Сўри остида стол ва бир неча стул. Али ва Ҳошим гаплашиб киришади.

Али. Ҳовлимни сотмоқчиман, Ҳошим ака. Хўш, харидорни ўзингиз топасизми ёки ўзим дарак солаверайми? Менга бир оғиз рухсатингиз керак. Ахир, маҳалламиз раиссиз.

Ҳошим. Нима гап ўзи, Али? Нега сотмоқчисан?

Али. Бир оз ўтиринг. *(Стулни суриб қўяди.)* Сабабини биласиз.

Ҳошим. Қизиқ. *(Стулга ўтиради.)*

Бола овози *(чап томондан)*. Али амаки, ҳой Али амаки, дадам айтдилар, озгина кўк пиёзингиздан бериб тураркансиз.

Али. Ҳозир! *(Ўнг томонга қараб.)* Ҳусанжон! Эшитдингми, ўғлим?

Ҳусан овози *(ўнг томондан)*. Эшитдим, дада, ҳозир бериб юбораман.

Али. Зап ўғлим бор-да, мўмин-қобилгина. Худди қуйиб қўйгандай ўзим-а!..

Ҳошим. Вақтим зиқ, Алижон. Бугун Камолхўжа келип туширяпти. Бормасам балога қоламан. *(Қўзғалмоқчи бўлади.)*

Али *(Ҳошимни ушлаб ўтқазади)*. Ҳали вақт эрта. Мени ҳам айтган эди, эртароқ бориб электрини тўғрилаб, радиокарнайини ўрнатиб келдим.

Ҳошим. Яхши қилибсан. Лекин...

Қизалоқ овози *(чап томондан)*. Опоқи, ойим айтдилар, озгина кашнич бераркансиз.

Али. Кўряписизми, ҳатто гаплаштиришгаям қўйишмайди. *(Ўнг томонга қараб.)* Фотима! Эшитдингми, қизим?

Фотима овози *(ўнг томондан)*. Мен Агати Кристини ўқияшман, дада.

Али. Қизим сираям менга ўхшамайди.

Ҳошим. Алижон, кечирасан мани, кейин холи бафуржа гаплашармиз, мен ҳозир боришим керак. (*Ўрнидан туради.*)

Али (*Ҳошимни яна ушлаб ўтқазиб қўяди*). Яна бир оз ўтиринг, Ҳошим ака, гаплашишга ҳам ҳожат қолмаслигига тушуниб етасиз.

Ўспирин овози (*чап томондан*). Ҳусанжон! Ҳой Ҳусанжон! Озгина редискангдан бер.

Али (*ўнг томонга қараб*). Эшитдингми, Ҳусанжон, ўртоғинг Набижон сени чақиряпти.

Ҳусан овози (*ўнг томондан*). Эшитдим, дада, ҳозир бажараман.

Али. Зап ўғлим бор-да, худди ўзим.

Ҳошим (*яна ўрнидан қўзғолади*). Шошиб турибман.

Али (*Ҳошимни яна тўхтагади*). Жон Ҳошим ака, бир оз вақтингизни аяманг.

Ҳошим. Бари бир бу ерда гаплашиб бўлмайди, қўшнилариңдан сенга тинчлик йўқ экан. (*Ўрнидан қўзғолади.*)

Али. Шунинг учун ҳам ҳовлимни сотмоқчиман-да!

Қиз овози (*чап томондан*). Фоти! Ҳой, Фоти! Болгар гармдорингдан бериб тур.

Фотима овози (*ўнг томондан*). Ўзинг олавер. Мен Голсуорсини ўқияпман.

Ҳошим. Шундай жаннатдек ҳовлини сотиб бўларканми! Сени монтер десам, чинакам миришкор экансан. Қойил!

Али. Лекин қўшнилариңдан менга тинчлик йўқ-да. Тезда харидор топмасангиз, дуч келган одамга сотиб кетмасам, Али отимни бошқа қўяман.

Ҳошим. Ер олган — эр, ер сотган — қаро ер, дейдилар.

Болакай овози (*чап томондан*). Али амаки, бувим айтдилар, кўк гармдори бераркансиз.

Али (*ўнг томонга*). Ҳусанжон!.. Сифат холанг кўк гармдори сўрабдилар, бериб юбор!

Ҳусан овози (*ўнг томондан*). Хўп бўлади.

Ҳошим. Берма, қўй. Чинданам сенга тинчлик йўқ экан.

Али. Айтишга осон. Бўлатуриб бермади, қуримсоқ, деб кўзимни очирмай қўйишар. Бўлмаса, ҳаммамизники ҳам олти сотихдан. Лекин ўзлари экин-тикин қилишмайди, мендан сўрашгани сўрашган.

Аёл овози (*чап томондан*). Башорат опа, ҳой Башорат опа! Меҳмонлар келиб қолишди, закускага помидори бериб туринг.

Али (*ўнг томонга*). Фотима!.. Ҳа, сен ўқияпсан-а!.. Хусанжон! Холнисо опанга помидори узиб бер!..

Хусан овози (*ўнг томондан*). Хўп бўлади.

Хошим. Келиним Башорат қаёқда?

Али. Отасиникига кетиб қолди! Дам олгани.

Хошим. Қайнатанг дача олдимми?

Али. Дача қаёқда!.. Мен бугундан бошлаб меҳнат отпускамни олган эдим. «Отпускангизда қўшниларга ўзингиз жавоб-муомала қиласиз, мен ўлар бўлсам ўлдим. Бир оз дам олмасам бўлмайди», деб кетиб қолди. Экин-тикин қилган одам жабрини ҳам тортсин-да, дейди Башорат. Ўзимга ҳам ҳайронман. Шу, ҳеч бекор ўтиролмайман. Ишдан келдимми, ҳовлига қарагим келаверади, ўтоқ қилсам ҳам, чопиқ қилсам ҳам, суғорсам ҳам, ягана қилсам ҳам жуда-жуда ҳузурланаман.

Хошим. Соғлиққа ҳам фойда.

Али. Бўлмасам-чи! Ишласам, баданим яйрайди, иштахам ҳам очилади. Қўшниларимга ҳайронман, улар ҳам экин-тикин қилишса бўлади-ку. Ҳовлилари бўш ётибди, дарахт экавериб чакалакзор қилиб юборишган.

Хошим. Агар улар сендан ибрат олиб, ҳовлиларини обод қилишсами?! Маҳалламиз нақадар обод бўлиб кетарди-я.

Али. Мениям безовта қилмай қўйишарди-я.

Хошим. Бу зўр фикр. Маҳалла бўйича умумий мажлис чақирамиз. Сен миришкор сифатида ўз тажрибанг билан ўртоқлашасан.

Али. Жоним билан.

Хошим. Кўргазма сифатида ҳовлингни бутун маҳалла аҳлига кўрсатамиз.

Али. Бажонидил. Ҳаммани меҳмон қилсам ҳам майли.

Хошим. Шу тариқа маҳалламиз ҳовлилари обод бўлади, резаворчилик авж олади. Ҳар бир хонадон ўз кўкчилигига эга бўлади. Ниҳоят сенинг тинчлигинг бузилмайди. Қалай?

Али. Яшанг! Сиз чиндан ҳам доносиз, маҳалламиз отасисиз. Тўйларингизда ўзим электрингизни тўғрилаб, катта радиокарнайлардан ўрнатиб бераман.

Хошим (*руҳланиб*). Биздан қўшни маҳаллалар ҳам ибрат олади. Ташаббусимиз кенг қулоч ёнди. Эрта ўтиб индинга маҳалла мажлиси. Ўзинг гапирасан!

Али. Нимани гапираман? Маслаҳат беринг.

Чол овози (*чап томондан*). Алижон! Ҳой Алижон. болам! Бувинг мошхўрда қилган экан, райҳонсиз томоғимдан ўтмай қолди. Озгина райҳон япроғингдан бериб тур.

Али (*чап томонга*). Ҳозир, Одил ака! (*Ўнг томонга*). Хусаиҷон!

Хусан овози (*ўнг томондан*). Чарчадим, дада.

Али. Ҳошимжон ака, кечирасиз, Одил акага ўзим қарамасам бўлмайди, кўнгиллари жуда нозик. (*Ўнг томонга чиқади.*)

Ҳошим (*уёқ-буёққа юриб*). Чиндан ҳам Али ҳовлисини жаннат қилиб юборибди. Токининг ўзидан бир тонна узум олса керак. Ана у олма, гилослари-чи! Ҳаммаси тартиби, расамади билан ўтқазилган. Резавордан йилига беш-олти марта ҳосил олса керак. Теплицаси ҳам бор. Ие, теплицасига газ ўтқазибдими? Шунақага ўхшайди. Ишнинг кўзини билади у. Майли, қандини урсин! Шунақа миришкорлар кўпайсин деб маҳалла мажлисини чақираман-да. Мажлисда ҳамма қатнашади. Маҳалламда обрўм баланд. Мен бош қўшдимми, бўлди, маҳалла мажлиси гавжум бўлиши турган гап. Мажлисда Али ўз тажрибасини гапириб беради. Мен эса ҳаммани ундан ибрат олишга чақираман. Шу тариқа маҳалламда деҳқончилик авж олиб кетади. Бу оғизга тушади, мен ҳам оғизга тушамаи, ҳамма жойда мени янада ҳурмат қилишади... «Хуш келибсиз, Ҳошим Холиқович! (*Ўзи учун ва тасаввур қилинаётган партнёри учун ўйнайди.*) Марҳамат, ўтиринг. Йўқ, у ерга эмас, мана бу стулга ўтиринг. (*Тасаввур қилинаётган стулнинг чангини артиб қўяди.*) Ростини айтсам, Ҳошим Холиқович, биз сиздан шундай ажойиб ташаббус чиқишини кутмаган эдик. Сиз чиндан ҳам ажойиб экансиз, ишнинг кўзини биларкансиз. (*Бошқа оҳангда, ўзи учун ўйнайди.*) Жуда унчалик эмас. Мен маҳалла раиси-сифатида ўз вазифамни бажаряман, холос. (*Партнёр учун.*) Йўқ, йўқ, камтарлик қилманг. Сиз чинакамига ташаббускор одамсиз. Йилт этган талантни дарҳол илғаб, камол топдирыпсиз. (*Бошқа оҳангда.*) Бу менинг бурчим. (*Партнёр учун.*) Доимо эзгу ишларга бош-қош бўлиб келяпсиз. Мана энди она юртимизни гулистонга айлантирыпсиз. Раҳмат сизга, Ҳошим Холиқович! (*Хаёлий қўл олишуе.*) Ободончилик ва маъмурчилик борасида ўз маҳаллангизда бошлаб берган ташаббусингизни район миқёсида авж олдиришга ҳаракат қилиб кўрамыз. (*Ўзи учун.*) Майли, мен рози. (*Партнёри учун.*)

Ўзингиз ҳақда ва сиз бошлаган ажойиб ташаббус тўғрисида марказга хабар қиламиз. *(Ўзи-учун.)* Ташаккур. *(Партнёри учун.)* Бу эса ўз навбатида олтимиш йиллик юбилейингизнинг янада тантанавор ўтишига ижобий таъсир қилади. Юбилейингизда сизга муносиб топилган ва тилга олинishi мумкин бўлган барча сўзлар айтилади, сизга лойиқ кўрилган ҳамма иззату икром кўрсатилади, хуллас, эъзозланасиз. *(Ўзи учун.)* Агар ана шуларга муносиб топилсам, майли, қаршилик кўрсатмайман. *(Партнёри учун.)* Сизга улкан ютуқлар тилайман. *(Ўзи учун.)* Мен... ҳалиги... О, нақадар ёқимли!.. Раҳмат, раҳмат... *(Тўсатдан бир чўчиб тушади.)* Балки... балки... *(Асабий ҳолатда уёқ-буйёққа юради.)* Балки буларнинг акси бўлиб чиқса-чи? *(Энди унга ёмон кўз билан, нафрат билан қаровчи, ғазабнок партнёр учун ўйнайди.)* Салом, салом, ўртоқ Холиқов Ҳошим Холиқович. Келсинлар. Кўпм айтади сизни кекса педагог деб? Қирқ йиллик тажрибангиз қаёқда қолди? Мактаб директорисиз-а? Бир ярим минг ўқувчини сизга ишониб топшириб қўйибмиз-а! Бунинг устига етти минг аҳоли яшайдиган маҳалларанси бўласиз-а! Қилган ишингизни мактаб боласи ҳам қилмайди! *(Қўрққанликни ифодалаб тисарилади, кейин ғазаб билан.)* Тўғрига қаранг, ўртоқ Холиқов! Қилгиликни қилиб қўйиб, яна ер сузасиз-а? Биз кишиларимизни коллективизм руҳида тарбиялаш учун жонбозлик кўрсатамиз-у, сиз бўлсангиз эскилик қолдиги — хусусий мулкчиликни тарғиб қилиб ўтирсангиз, буни қандоқ тушуниш керак? Қирқ йиллик касаба союз аъзоллиги стажига эга бўлган сиздек одамга уят бу! *(Айбли иш қилиб қўйган мактаб боласидек қўл қовуштириб, ерга қарайди ва шу ондаёқ даҳшат солиб.)* Кўзимга қаранг, ўртоқ Холиқов! Ҳозиргина сизга айтдим-ку, тўғрига қараш керак, деб... Еки ишда чарчаб қолдингизми? Очиқ айтаверинг. *(Ўзи учун, хокисорлик билан.)* Йўғ-эй, нега энди!.. *(Партнёри учун.)* Ундай бўлса, ўзингизнинг ташаббусингиз билан чиққанингизда нимани ўйлаган эдингиз? *(Ўзи учун.)* Мен ўйловдимки, меп ўйловдимки... *(Партнёри учун.)* Шундай қилсам, мени мактаб директорлигидан, маҳалларанслигидан озод қилишади, деб ўйлагансиз. *(Ўзи учун.)* Йўқ, сираям бундай ўйлаганим йўқ. *(Партнёри учун, ғазаб билан.)* Ишонмайман! Ўртоқ Холиқов, сизга энди ҳеч қандай ишонч қолмади. Коллективизм руҳи барқ уриб турган шундай ажойиб бир замонда хусусий мулкчиликни тарғиб қилиш қайси ақлга сигади ўзи? Хабарингиз бордир, у жой-бу жойларда колхоз ерларини байлашиб

олувчи гектарчилар чиқиб қолганмиш? (*Ўзи учун, астагина.*) Хабарим бор. (*Партнёри учун, тутақиб.*) Сиз ана ўшаларнинг тегирмонига сув қуйгансиз, ўртоқ Холиқов. (*Ўзи учун, ёлвориб.*) Энди бупдай қилмайман. (*Партнёри учун, ғазабнок бўлиб.*) Қўйинг, ганирманг! Сиз гўдак эмассиз, биз ҳам гўдак эмасмиз! (*Ўзи учун, йиғлаб юборай-йиғлаб юборай деб.*) Қирқ йиллик ҳалол меҳнатимни инobatга олинг, пенсияга чиқшимга бир йилча қолган ўзи... юбилейим арафасида... ўтинаман... (*Партнёри учун, сал юмшаб.*) Майли, шу қилмишингиз тўгрисида мен ўртоқлар билан гаплашиб кўраман. Қани улар нима дейишаркин. Натижасини секретаримдан биларсиз. (*Ҳаддан ташқари ўғиниб.*) Хато қилибман, тан оламан, хатоимни ҳалол педагоглик меҳнатим билан, маҳалладаги жамоатчилик ишларим билан юваман. (*Партнёри учун.*) Рухсат сизга, мени ишдан қолдирыасиз.

Ҳошим икки киши учун ўйналган саҳнадан кейин, ўта ҳолдан тойиб, шилқ этиб стулга ўтиради, юз-кўзини рўмолчаси билан артади, елпинади, «Айбдорман, айбдорман, ҳисобга олмадим, затого йўл қўйдим, хатоимни тузатаман... Қирқ йиллик меҳнатларим... топган обрў-эътиборим... бўлажак юбилейим... гуноҳкорман...» дея пичирлайди. Кейин қўллари қалтираб чой қуйиб ичади, сўнгра кутилмаганда тўлиб-тошиб ёлбориш оҳангида кимгадир муружаат қилади.

Ҳошим. Қани энди кўрсатма бўлса! Лекин кўрсатма йўқ-да. Тўғри, Али тажрибасидан ҳамма ибрат олса арзийди. Лекин уни оммалаштиришга оид кўрсатма йўқ-да. Қани энди менга шу ҳақда кўрсатма берилса! Менга кўрсатма беринглар! Илтимос қиламан! Илтимос! (*Бироз қулоқ солиб туради.*) Ана, кўрсатма йўқ. Демак, ўзимга ортиқча бош оғриғини орттириб нима қилдим, хўш, бунинг менга нима кераги бор? Али ҳовлисини сотса сотаверсин, менга нима! Мен ҳам ўз тинчлигимни кўзлашим керак. Мана, Алининг ўзи ҳам тинчлигини кўзлаб ҳовлисини сотиб кетмоқчи-ку. (*Кўзини рўмолча билан артади.*)
Али пайдо бўлади.

Али. Сизга нима бўлди, Ҳошим ака? Нима сизни хафа қилди?

Ҳошим. Тагин сўрайсан-а, уялмай-нетмай. Ҳовлимни сотаман деганинг қалбимни ўртаб юборди. (*Жўшиб.*) Бизни ташлаб кетма. Фаҳримизсан, ахир! Қўлинг гул сени! Ҳовлингга бундоқ яхшилаб разм сол. Жаннат-ку

ахир бу. Шундай ҳовлини сотиб бўларканми? Мен сени ўйлаётганим йўқ, мен болаларингни, Башорат келинимни ўйлаяпман. Ушаларни деб ўпкам тўлиб кетди-да. (*Йиғлайди.*)

А л и. Тинчланинг, Ҳошим ака, тинчланинг.

Е р қ и н о в о з и (*чап томондан*). Али ака! Ҳой Али ака!

А л и (*чап томонга*). Келавер, Ерқин!
Ерқин қўлида тўртта кўм-кўк помидор кўтариб, ўдағайлаб киради.

Е р қ и н. Али ака, менинг тенгим шу хом помидор бўлдими? Уялмайсизми ахир? Девор-дармиён қўшчининг қадри шуми ҳали? Меҳмонлар олдида уятдан ерга кириб кетай дедим-ку!

А л и. Ўпкангни бос. Пишгани қолмагандир-да.

Е р қ и н. Йўқ, бу биринчи марта бўлаётгани йўқ. Уч-тўрт марта шундай бўлди. Атайлаб шундай қилиясизлар. Сиз болаларингизга ўргатиб қўйгансиз, ҳа, шундай. (*Ҳошимга кўзи тушиб.*) Ассалому алайкум!

Ҳ о ш и м. Бу қандай беодобгарчилик? Ўзингдан каттага ўдағайлайсан, ҳаёсиз! Ҳув ичган ароғингга!..

Е р қ и н. Кечирасиз. Ичганим йўқ. Лекин озгинадан ичмоқчи эдик, помидор бунақа бўлгач, ўртоқларим кетиб қолишди. (*Помидорни столга қўяди.*)

Ҳ о ш и м. Ичганмисан, ичмаганмисан, барибир бировнинг тинчлигини буздинг. Ҳозир акт тузиб, ўн беш суткага бериб юборайми сени?

Е р қ и н. Кечирасиз.

Ҳ о ш и м. Ерқин, сен ҳам ҳовлингга у-бу парса эксанг бўлади-ку.

Е р қ и н. Ҳа, бўлади. Лекин шу ҳафсалам йўқроқ-да.

Ҳ о ш и м. Энди дангасаликни бас қиласан. Сен ҳам, бошқа қўшнилари ҳам, бутун маҳалламиз аҳли ҳам ўз ҳовлисини обод қилади, экин-тикин экади.

А л и. Индинга кечқурун шу тўғрида маҳалла мажлиси бўлади, мен ўз тажрибам билан ўртоқлашаман. Ҳозир шу тўғрида Ҳошим акамлар билан маслаҳатлашиб ўтирган эдик.

Е р қ и н. Яхши ўйлабсизлар. Мен мажлисга қатнашолмайман, лекин сизнинг тажрибангиз менга беш қўлдек маълум, ахир ён қўшнимиз-ку.

Ҳ о ш и м (*ётиги билан*). Алижон, ука, мажлис қолади.

Али. Ие, нега, нега эди?

Ҳошим. Менда мажлисдан ҳам бамаънироқ фикр туғилди. Ҳозир Ерқинни кўрмаганимда балки бу фикр миямга келмасди. Унинг ўз оёғи билан кириб келгани жуда яхши бўлди-да. Шунисига ҳайронманки, миямга тез-тез ажойиб фикрлар келаверади, баъзан ўзимни ваҳм босиб кетади, хаёлимга келган фикрдан. Ҳозир эса жуда яхши фикр ўтди.

Али. Хўш, хўш?

Ҳошим. Мен сенга айтсам, мажлисимизга кўпи билан минг киши қатнашади. Ерқин ишлайдиган газетани эса неча ўн минглаб киши ўқийди. Хуллас, биз худбин бўлмайлик. Ерқин, сен Али аканг ҳақида, олти сотих ҳовлисини жаннат қилиб юборгани тўғрисида, резавор экинлардан йилга беш-олти марта ҳосил олаётгани ҳақида мақола ёзиб газетанга топшир. Масаланинг моҳияти хусусида мудирингга, редакторингга яхшилаб тушунтир. Лекин бу таклиф мендан чиққанини уларга айтма. Чунки сенинг шуҳратингга шерик бўлиш инсофдан эмас.

Ерқин. Теплицаларини ҳам қўшиб кетиш мумкин.

Ҳошим. Баракалла! Ана шунда кўпчилик, жумладан маҳалламиз аҳолиси ҳам Алидан ибрат олади, ташаббусимиз кенг қулоч ёяди, бундан эл-юртимиз катта фойда кўради, бу эса ўз навбатида бозорлардаги нарх-навои аяча-мунча пасайтиради.

Али. Яшанг. Сиз чиндан ҳам тадбиркорсиз.

Ҳошим. Юрт устида юргандан кейин, кишининг кўзи пишиб, ўз-ўзидан тадбиркор бўлиб кетар экан.

Ерқин. Маслаҳатингиз жуда ўринли, Ҳошимжон ака. Бундай мақолага газетамизда талаб катта. «Таклифлар, истаклар» деган махсус рубрикамиз ҳам бор. Лекин...

Ҳошим. Нима лекин?

Ерқин. Ҳозир...

Ерқин чойнакдан пиёлага шошилмай чой қуяди, аста ҳўплаб-ҳўплаб ичади. Бошқалар унинг жавобини кутишади. Лекин Ерқин шошилмайди, ўгирилиб залга қарайди. Унинг фикрлари — ички монологи партнёрларига эмас, томошабинларга қаратилгандир. Бундан кейин шундай мурожаатлар «залга» деган ремарка билан берилади.

Ерқин (залга). Лекин меп ҳали редакция билан келишиб олганим йўқ. Редакция менга бу ҳақда ёзишни топширгани ҳам йўқ. Умуман, бу ҳақда ёзиш мумкинмикин?! Балки мумкин эмасдир. Масаланинг бу томонини аниқлаб олишим керак. Ҳар томонлама ўйлашим лозим.

Э, аттанг, агар редакция менга бу ҳақда топшириқ берганидами, мақолани қотириб ташлаган бўлардим-да.

Ҳошим. Нега жим қолдинг, Ерқин?

Ерқин (*партнёрларга ўгирилади*). Ҳошим ака, буни қаранг, менда ҳам зўр фикр туғилди-я!

Ҳошим. Бўл, бўла қол, тезроқ айт, тўйга шошиляпман.

Ерқин. Али акам ўз тажрибалари тўгрисида ўзлари мақола ёзсалар... Қалай?

Ҳошим. Аъло! Мана буни идея дейиш мумкин! Ерқин, энди билсам, сен ҳам сахий одам экансан-а! Ўз нон-насибангни Алига тақдим қиялсан? Бу тантивк, ахир! Мен сени бунчалик хотамтой деб ўйламасдим. (*Алига.*) Қўшнидан омадинг чопган экан, ука. Буни билиб қўй. Сен учун жуда хурсандман. Мақолани ўзинг ёзавер... Ерқин, сен эса мақолани тезроқ чиқиб кетишига ёрдам бериб юбор. Хўш, мен кетдим, тўйга шошиляпман.

Ерқин. Мен ҳам кетдим.

Али. Нималар деяпсизлар, нималар деяпсизлар! Ҳошим ака, тўхтанг. Ерқин, сен ҳам ўтира тур... Мен эп-лаб дуои-саломни ёзолмайман-у, мақола ёзиш менга йўл бўлсин.

Ҳошим. Ҳаракат қил! Ахир, сен иродали одамсан.

Ерқин. Жуда меҳнатсевар ҳам.

Али. Рост гапиряпман, мақола ёзиш қўлимдан келмайди.

Ҳошим. Ерқин, йўли тонилармикин?

Ерқин. Фақат битта.

Ҳошим. Хўш?

Ерқин. Али ака, мен тажрибангизни яхши биламан.

Ҳошим. Гапни қисқароқ қил.

Ерқин. Гапнинг ўғил болаеси шуки, Али ака, мақолангизни мен ёзиб бераман, сизнинг номингиздан. Кейин уни ўзингиз бошқа қоғозга кўчириб ёзиб, редакцияга олиб бориб берасиз. Қишлоқ хўжалик бўлимига.

Ҳошим. Яна битта зўр идея. Мен қўшиламан.

Али. Ўзинг ўша бўлимда ишлайсан-ку? Ўз мақолангни ўзингга олиб бориб берарканман-да.

Ерқин. Ундаймас... Мақолани бўлим мудиримизга берасиз. Қамар деган сиз қатори йигит. Бизлар бир хонада ўтирамыз, яъни ишлаймыз. Лекин мени айтди демай-сиз. Ҳатто мени танимайсиз, сиз билан мен ўзимизни еттиёт бегонадек тутамиз.

Али. Йўқ, мен бундай қилолмайман.

Ерқин. Шу шароитда шундай қилишингиз керак.

Агар сиз ўзингизни шундай тута ололсангиз, мақолангиз албатта босилади. Одамлар ҳам Ерқин қўни-қўшвиларига ошна-оғайнигарчилик қилишти дейишмайди.

Ҳошим. Баракалла, Ерқин! Сен чиндан ҳам холис одамсан. (Залга.) О, ўз гоинг ўзгалар орқали рўёбга чиқини нақадар ҳузурбахш!

Али. Ҳар ҳолда мақола ўз имзойинг билан бўлгани яхши. Негаки, сен редакциянинг ўз одамисан, ёзган нарсанг ҳеч қачон босилмай қолмайди. Ўзинг эса доимо шундай дейсан-ку. Мен эса чет автор.

Ерқин. Бу ёғидан ғам еманг. Бўлим мудиримиз шундай ширин сўз, шундай дилкаш йигитки, унинг олди-дан ҳали ҳеч ким ҳеч қачон хафа бўлиб кетган эмас. Али ака, мақола ёзишни эртага қолдирамизми?

Ҳошим. Бе, темирни қизигида бос дейдилар. Али-жон, қани тез қоғоз-қалам олиб кел.

Али (чиқаётиб). Илоё, умрингиздан барака-топинглар, қўша-қўша тўй кўринглар. Тўйларингизда ўзим чироқ ёқиб, катта радиокарнайлардан ўрнатиб юрай. (Чиқади.)

Ҳошим ва Ерқин севинч ила бир-бирига қараб қўйишади.

Ҳошим (залга). Энди мендан чиққан гоя амалга ошади, лекин ўзим четда қоламан.

Ерқин (залга). Энди мен проблематик мақола ёзман, лекин у учун ўзим жавоб бермайман.

Ҳошим (Ерқинга). Офарин! Мақсад сари силлиқ йўл топдинг.

Ерқин. Сизга ҳам офарин, Ҳошим ака! Сиз менга жуда муҳим ва зарур мавзу топиб бердингиз.

Иккови рақсга тушиб кетади.

Чироқ ўчади.

ИККИНЧИ КҶРИНИШ

Редакция. Қишлоқ хўжалик бўлими. Ерқин ва Қамар ишлаб ўтиришибди.

Али. Мумкинми?

Ерқин кўз қирини ташлаб, ўзини танимаганликка олади-да, индамай ишлаб ўтираверади. Қамар дик этиб ўрнидан туриб, қўл чўзиб Алига пешвоз чиқади.

Қ а м а р. Кежинг, келинг, Али Аҳмедович! Ассалому алайкум! *(Алининг қўлини олиб.)* Яхши юрибсизми, уй ичларингиз яхшими? *(Алининг қўлини қўйиб юбормай.)* Мана, буюққа ўтиринг... Йўқ, йўқ, ҳализамон бу ерга деразадан офтоб тушади. Менинг ўрнимга ўтирасиз, илтимос.

А л и. Узоқ гаплашамизми?

Қ а м а р. Бўлмасам-чи. Ахир, бизлар ҳозир жиддий, проблематик, мураккаб, чуқур илмий ва муҳим масалани ҳал қиламиз-да.

А л и. Мен ҳозир отпускадаман. Керагича ўтиришим мумкин.

Али Қамарнинг ўрнига, Қамар эса унинг қаршисига ўтиради.

Қ а м а р. Зап келдингиз-да, эрталабдан бери кўзим тўрт бўлиб хизмат кутаётган эдим. *(Чой қуйиб узатади.)* Марҳамат.

А л и *(чоини олиб)*. Раҳмат. Мақоламни кўриб чиқолдингизми?

Қ а м а р. Бўлмаса-чи! Кечанинг ўзидаёқ ўқиб чиқдим. Зўр! Ерқин Нуриллаевич ҳам ўқидилар. Кеча объектга кетган эдилар, бугун ишга кела солиб, менинг таклифимга биноан мамнуният билан ўқиб чиқдилар.

Е р қ и н *(ишдан бош кўтармай)*. Кўз ташлаб чиқдим.

Қ а м а р. Кечирасизлар, сизларни таништириш эсимдан чиқибди. *(Ерқинни кўрсатиб.)* Янги адабий ходимимиз.

Е р қ и н *(Алига қараб)*. Ерқин Нуриллаев, журналист. *(Ўрнидан туриб ўтиради.)*

А л и *(хўбди Ерқинга ўзшатиб, ўрнидан туриб ўтиради)*. Али Аҳмедов, монтер.

Қ а м а р *(қўлларини ёзиб)*. Али Аҳмедович! Намупча камтар бўламасангиз. Сиз ўзингизни олим деб ҳисоблайверинг. Ҳа, сиз бу номга муносибсиз. Бизга тақдим этган мақолангиз бу фикрни тўла тасдиқлаб турибди. *(Стол устидаги қўлёзмани қўлига олиб.)* Бу мақола ўз актуаллиги... илмий пухталиги... ҳам... катта масалани дадил кўтариб чиққанлиги билан...

Е р қ и н. Тили ва услуги билан ҳам...

Қ а м а р. Ҳа, ҳа, мақола равон ёзилган, услуги силлиқ... зўр қизиқиш билан ўқилади. Хуллас, ушбу мақола шу туришида кандидатлик илмий даражасини олиш учун... ҳам... ёзиладиган автореферат қийматига эга.

Али (ўнғайсизланиб). Унчаликмас, жуда ошириб юборяпсиз.

Ёрқин. Ҳеч ким ошириб юбораётгани йўқ.

Қамар. Йўқ, йўқ, мен ҳақ гапни айтяпман. Сиз ўзингизни ҳақли суратда ҳозирча соискатель, яъни изланувчи, бўлажак олим, келгусида фан кандидати деб ҳисоблашингиз... ҳам... мумкин ва лозим. Редакциямиз сиздек катта-катта проблемаларни дадил кўтариб чиқувчи авторларга жуда-жуда муҳтож. Мақолангизни ўқибоқ, сизни доимий авторларимиз рўйхатига киритиб қўйдим. Табриклайман!

Ёрқин. Муборақ бўлсин.

Али (ўнғайсизланиб). Раҳмат.

Қамар. Энди сиз бизга мана шунақа ажойиб мақолаларингиз билан тез-тез қатнашиб турасиз. Қатнашмаганингизга қўймайман ҳам. Ерқин Нуриллаевич, сизга топшириқ: ўртоқ Али Аҳмедовични редакциямизга тез-тез жалб этиб туришни сизнинг зиммангизга юклайман. Али Аҳмедовичнинг янги-янги илмий изланишларини муттасил кузатиб борасиз, улар ҳақидаги мақолаларини уюштириб турасиз.

Ёрқин. Албатта. Бу менинг журналист сифатидаги бурчимдир.

Қамар. Ҳали, суҳбатимиз тугаши биланоқ Али Аҳмедович адресларини тўла ва аниқ қилиб ёзиб олинг.

Ёрқин. Жоним билан.

Али. Адресим мақола охирида баён қилинган.

Қамар. Бу ўз йўлига. Лекин темир дафтаримиз ҳам бор. Унда энг обрўли авторларимизнинг адреслари ёзиб қўйилади. Мен сизга айтсам, ҳақиқий автор ёзган асари тақдири билан астойдил қизиқади. Баъзи авторлар редакцияга мақола ташлаб кетади-ю, шу кетганича қайта қадам босмайди, мақоланинг тақдирига бефарқ қарайди. Мақола ҳам мисоли бир фарзапддек гап. Унинг тарбияси, камолоти билан муттасил шуғуллана бориш керак. Сиз эса худди шу тоифадан, яъни мен ёқтирадиган авторлардан экансиз. Кеча мақола бериб кетдингиз-у, мана бугуноқ тақдири билан шуғулланишга киришибсиз. Табриклайман!

Али. Ўзингиз ҳам эртага келинг деган эдингиз.

Қамар. Деган эдим. Хўш, мақолангиз менда катта таассурот қолдирди. Энди ўзингиз ҳақида, мақолада тилга олинган нарсалар тўғрисида ўз оғзингиздан эшитсам, бу эса мақолангиздан олган таассуротимни янада бойи-

тарди-да. Шу мумкинми, фурсатингиз тақозо этадими, сизнинг қимматли вақтингизни олмайманми?

Али. Бемалол гапириб беришим мумкин, мен отпус- кадаман.

Қамар. Жуда яхши. Эшитаман. *(Алига ўта диққат билан тикилади.)*

Али. Қирққа тўлиб қирқ бирга қараб кетдим. Уйлан- ганман, бир ўғил, бир қизим бор. Эгизак: Фотима-Хусан. Саккизинчида ўқишади. Хотиним милицияда ишлайди. Гофиробод маҳалласида яшаймиз. Участка олиб, иморат қуриб кўчиб борганимизга ўн беш йилдан ошди.

Ёрқин *(блокнотига ёзиб)*. Участкангиз олти со- тихми?

Али. Ҳа. Бир ярим сотихча ерни иморатим эгалла- ган. Қолган тўрт ярим сотихча ерга экин-тикин қиламиз, мевали дарахтлар, ток ҳам бор.

Қамар. Шошилмай, батафсил гапираверинг.

Али. Монтёр бўлсам ҳам деҳқончиликка қизиқаман.

Қамар. Бу қизиқиш сизда қачон пайдо бўлган?

Али. Ёшлиқдан деҳқончиликка қизиқаман. Ота-бо- бом ҳам деҳқон ўтган.

Қамар. Жудаям яхши.

Али. Бўш пайтларимда, шанба, якшанба кунлари, отпускамда ҳовлига қарайман. Бекор ўтиролмайман-да. Мақолада тилга олганларимни ҳам айтаверайми? *(Мақо- лага ишора қилиб қўяди.)*

Қамар. Албатта. Ҳикоянгиз давомида мақолангизни тўлдирадиган янги фикр ва фактлар чиқиб қолиши мум- кин. Давом этинг.

Али. Икки туп токим бор. Хусайни. Йилига бир тон- нача узум оламан. Шупга яраша токни парвариш қила- ман.

Қамар. Бу рекорд ҳосил. Ярим сўмдан беш юз сўм, бир сўмдан минг сўм. *(Ёзади.)*

Али. Шундай. Лекин сотмайман, қўни-қўшни, қа- риндош-уруғ, қолаверса, ўзимиз биргаликда баҳам кўра- миз. Токни шундай экканманки, сояси экинзорга тушмай- ди. Яна тўрт туп гипосим бор. Булардан ўрта ҳисобда йилига олти юз кило ҳосил оламан.

Қамар. Икки сўмдан бир минг икки юз сўм, уч сўмдан бир минг саккиз юз сўм. *(Ёзади.)*

Али. Гилосларим эртапишар, майский, тўрт-беш сўмлигида пишади. Қўни-қўшнилари, қариндош-уруғлар, қолаверса, ўзимиз мазага қилиб еймиз. Ўзингизга маълум, гилос нозик бўлади. Тутиб кетиши қийин. Ўн туп гилос

экан эдим, шундан тўрт тупи туги кетган. Гилосларим сояси кўчага тушади, улардан экинзоримга зиён йўқ. Соя жойда ҳеч нарса барқ уриб ўсмайди-да. Хўш, яна уч туп олмам бор. Семиренко навидап, яхши сақланса, баҳоргача тураверади. Ҳар бир олмамга етти-саккизтадан тиргович қўйганман. Жуда серҳосил-да, тиргович қўйилмаса, шохлари юкини кўтаролмай синиб тушади. Ҳар бир олмадан йилига ўрта ҳисобда тўрт юз килодан ҳосил оламан. Бу йилги мўлжалим, бундан ҳам ортиқ.

Қ а м а р. Бир сўмдан бир минг олти юз сўм, икки сўмдан уч минг икки юз сўм. (*Езади.*)

А л и. Шундай. Лекин бир кило ҳам олма сотмайман. То кеч баҳоргача уйимдан олма узилмайди. Ертўлам бор. Авайлаб сақлайман. Янги йил арафасидан бошлаб, қўни-қўшнилари, қариндош-уруғлари, қолаверса ўзимиз мазза қилиб баҳам кўраимиз. Айтгандай, олмаларни ҳовлининг кунботар томониغا эканман. Уларнинг соясидан экинзоримга унчалик зиён етмайди. Чунки офтобнинг кучи кетган кеч пайтда соя ташлайди. Ҳовлимда яна бир тупгина ўригим бор. Қантак ўрик. Биласиз, ёзда мева-чеванинг қадри унчалик бўлмайди. Шунинг учун ўрикни туршак солаимиз. Йилига ўрта ҳисобда уч юз килоча туршак олаимиз.

Қ а м а р. Икки сўмдан...

Е р қ и н (*гапни бўлиб*). Уч сўмдан деяверинг.

Қ а м а р. Уч сўмдан тўққиз юз сўм. (*Езади.*)

А л и. Лекин туршак ҳам сотмаймиз. Қўни-қўшни, қариндош-уруғ, қолаверса, ўзимиз қиш бўйи компот қилиб ичамиз.

Е р қ и н. Ўригингиз сояси қаерга тушади?

А л и. Асосан ўчоқбошимнинг томига, қисман (*Ерқинга қараб қўяди*) қўшнимнинг ҳовлисига соя ташлайди. Дарахтлар тагини пол-пол қилиб, беда сепганман. Бу дарахтларга қувват беради, ҳовлимга ҳусн бағишлайди. Бедапоямни ҳар уч йилда янгилаб тураман. Икки сотих, яъни икки юз квадрат метр еримга қуёш тўла тушади. Бунинг эллик квадрат метрига помидор, қирқ квадрат метрига редиска, ўттиз квадрат метрига сабзи, йигирма квадрат метрига пиёз, қолган ерга болгар гармдори, аччиқ гармдори, укроп, кашнич, райхон экаман. Помидор, пиёз, редиска, сабздан йилига икки марта, кашнич, укропдан олти-етти марта ҳосил оламан. Гармдори, райхоним йил бўйи яшнаб туради. Кичкинагина теплицам ҳам бор. Газ ўтказганман. Сув билан иситилади. Шу кечакундузда резаворимни қўни-қўшни, қариндош-уруғ, қо-

лаверса, ўзимиз ишлатиб турибмиз. Гилосни кўплашиб баҳам кўриб бўлдик, ҳали узум пишгани йўқ. Олмани кеч кузакдан бошлаб еса бўлади.

Қ а м а р (*ёзган қоғозини қўлига олиб*). Дарахтлардан ўрта ҳисобда йилига олти минг тўққиз юз сўмлик ҳосил олар экансиз. Бу катта гап. Хўш, резаворлардан ўрта ҳисобда йилига неча сўмлик ҳосил оларкансиз? Буни ҳисоблаб кўрганмисиз?

А л и. Деҳқон одам ҳеч қачон етиштирган ҳосилини пулга чақиб кўрмайди. Пулга чаққан ҳақиқий деҳқон эмас.

Қ а м а р. Резаворлардан уч минг бир юз сўмлик ҳосил оласиз, деса бўлармикин?!

А л и. Нима эди?

Қ а м а р. Олти минг тўққиз юзга уч минг бир юзни қўшсак, ҳисобга тўғри ропша-роса ўн минг сўм бўлади-да. (*Залга*). Ўн минг сўм-а? Олти сотих ердан ўн минг сўм даромад-а? (*Аста*.) Бу капитал тўпланишига олиб боради-я...

Е р қ и н (*залга*). Бу капитал тўпланишига олиб боради.

Қ а м а р (*уёқ-буёққа аланглайди, елкасини қисиб қўяди, залга*). Мақолани боссак, капитал тўплашни тарғиб қилган бўламиз.

Е р қ и н (*залга*). Бу мақолага жуда эҳтиёт бўлиш керак.

Қ а м а р (*яна уёқ-буёққа аланглайди, кейин Алига*). Олти сотих ердан ўн минг сўм даромад қиласизми?

А л и. Қаердан билай? Буни сиз яхши билсангиз керак. (*Қамарнинг блокнотига ишора қилади*.)

Қ а м а р. Ерқин Нуриллаевич, сизнинг фикрингиз!

Е р қ и н. Менинг фикрим сизнинг фикрингиз олдида ҳеч гап эмас. Сиз зўр мутахассиссиз, каттакон экономистсиз.

Қ а м а р. Ҳа, мен экономистман, буни инкор қилмайман.

А л и. Мен ҳам инкор қилолмайман.

Е р қ и н. Мен эса бунга чуқур ишонч ҳосил қилганман.

Қ а м а р. Али Аҳмедович, очигини айтинг, сиз чиндан ҳам олти сотих ердан йилига ўн минг сўм қўшимча даромад қиласизми?

А л и. Балки ўн минг сўмдир. Лекин ҳеч қачон ҳисоблаб кўрмаганман. Мўл ҳосил олиш меҳнатга, парваришга, асосийси, берилиб ишлашга боғлиқ.

Қ а м а р. Жуда яхши. Давом этинг.

А л и. Нимани давом эттирай?

Қ а м а р. Ҳикоянгизни. Сиз ўзингиз мўл ҳосил олиш учун қандай тадбир-чораларни қўллайсиз?

А л и. Мақоламда ёзилганидек, кузда ерларимни яхшилаб шудгор қиламан, маҳаллий ўғит соламан. Дарахтларимнинг чангини тозалайман, явроқларини қоқиб, тўла тушираман. Уруғликни саралайман. Эрта баҳордан ишга киришиб кетаман, дарахтларни эрта уйғониб қолмаслиги учун таналарини оқлайман, шохларига дорн пуркайман, тагига минерал ўғит соламан. Токларни вақтида авайлаб қўндоққа оламан. Хуллас, деҳқончилик илмига асосланиб иш тутаман, каттагина шахсий кутубхонам ҳам бор, баъзилар машинани яхши кўрганидек, мен ерга тер тўкишни севаман.

Қ а м а р. Оила аъзоларингиз сизга ёрдам беришадими?

А л и. Ўғлим ёрдам беради. Хотиним ва қизим эса ёрдам бериш уёқда турсин, мен ишласам, уларнинг гаши келади.

Қ а м а р. Нега?

А л и. Сизга қандай тушунтирсам экан? «Сиз меҳнат қиласиз-у, роҳатини ҳамма кўради, анойи одамсиз», дейди. Чиндан ҳам кўшниларим (*Ерқинга қараб, жилмайиб қўяди*) бизникига нарса сўраб чиқавериб, тинчлигимизни бузишади. Мен ўрганиб кетдим. Хотиним, қизим ҳеч кўниқишолмайти. Шу сабаб бўлиб, зора қўшниларим, қолаверса, бошқалар ҳам мендан ибрат олишса, деган умидда шу мақолани сизларга олиб келдим.

Қ а м а р. Олиб келиб жуда яхши қилгансиз! Хўш, илгари ҳам мана шунақа мақола ёзганмисиз?

А л и. Мен кўп мақолалар ўқиганман.

Қ а м а р. Лекин бунга ўхшаш мақолалар бўлмаган. Мен ўқиганим йўқ... Бу... ҳам... нодир мақола: тўрт сотих ердан йилига ўн минг сўмлик, маҳсулот. Бир сотихдан икки ярим минглик маҳсулот. Бу катта гап. Жуда катта гап! Бир гектар ер юз сотих бўлади. Демак, сиздан ибрат олиб, бир гектар ердан 250 минг сўм даромад олиш мумкин экан. Лекин бу ҳали хом чўт. Юсупова деган жамоатчи консултантимиз бор. Ўзи ҳам агроном, ҳам иқтисодчи.

А л и. Ғойибона танийман. Мақолаларини ўқиганман.

Қ а м а р. Яшанг. Мақолангиз ўша жувонга бир кўрсатиб олинса, нима дейсиз?

А л и. Майли.

Қ а м а р. Яшанг. Темирни қизлғида бос дейдилар. Мақолангизни олиб бориб унга ўзингиз тақдим этинг. Бир кўриб беринг, деб илтимос қилинг.

А л и. Майли. У қаерда ишлайди?

Қ а м а р. Деҳқончилик илмий-текшириш базасида.

Ё р қ и н. Ҳозир ободонлаштириш ишига жалб қилинган. Бақтинча паркда ишляпти.

Қ а м а р. Жуда яхши! Парк базадан яқин. Шу бугуноқ у билан учрашинг. Лекин мени айтди деманг. Шушиси маъқул.

А л и. Нега?

Қ а м а р. Негаки, у... ҳм... йирик консултант.

А л и. Ҳар ҳолда менга ноқулай. Танишмасмиз.

Қ а м а р. Тортинманг. Сиз унга: «Мақолаларингизни ўқиганман, сизни гойибона танийман. Шу мақоламни бир кўриб берсангиз», десангиз олам гулистон.

А л и. Раҳмат сизга.

Қ а м а р. Ўзи дилбар, лобар, ширин сўз, гўзал, ёшгина, ҳожатбарор жувон. Мақолангизни бажонидил кўриб, ақлли маслаҳатлар беришига ишончим комил. Ана унда кейин сиз билан ҳамкорликни давом эттираверамиз. Марҳамат, мақолангиз эсдап чиқмасин. (*Қўлэзгани узатади.*)

Ё р қ и н (*залга*). Балли, Қамар!

Қамар табассум билан мақолани Алига топширади.

А л и (*мақолани папкасига солиб*). Раҳмат сизга. Кўп вақтингизни олдим...

Қ а м а р (*табассум қилишдан тўхтамай*). Авторлар билан ишлаш бизнинг асосий бурчимиз, вазифамиз. Ёрқип Нуриллаевич, азиз меҳмонни кўча эшиккача кузатиб қўйинг.

А л и. Йўқ, йўқ, ўзим кетавераман.

Қ а м а р. Ихтиёрингиз. (*Ўтиради, табассум қилишда давом этиб, қўлини рўмолчасига артади.*)

Милиционер формасида Башорат киради. Қамар табассум қилишдан тўхтади. Ёрқин ерга қараб олади.

А л и. Башорат? Бу ерда нима қилиб юрибсан?

Б а ш о р а т. Ўзингиз-чи?

А л и. Мен бир зарур иш билан келдим.

Б а ш о р а т. Мен ҳам иш билан келдим. Икковингизга ҳам уят.

Қ а м а р. Нима гап ўзи?

Башорат (*Алини кўрсатиб*). Бу киши менинг турмуш ўртоғим бўладилар. (*Ерқинни кўрсатиб*.) Бу йигит...
Қамар (*гапни бўлиб*). Бизнинг янги адабий ходимимиз...

Башорат. Бизнинг эса кўп йиллик ён қўшнимиз ва...

Қамар ...Бўлиши мумкинмас... Буларни ҳозиргина ўзим шу ерда бир-бирларига таништириб қўйдим-ку.

Башорат (*эрига*). Шу гап тўғрими? Ерқинжон, бу нимага керак бўлиб қолди?

Ерқин. Шундай қилишга тўғри келди-да, Башорат опа.

Башорат. Кўрдингизми, булар сизни гўл қилишган, ўзларини танимаганликка олишган.

Қамар. Бўлиши мумкин. Хўш, хизмат?

Башорат. Бундан икки-уч кун бурун ота-онамникига кетган эдим.

Али. Бўлар иш бўлди, нимага кетиб қолганингни айт.

Башорат. Қўшнилар дастидан дод деб кетгандим. Ишга ҳам ўша ердан қатнаётгандим. Бугун эрталаб ишхонага қизим бориб қолди. Унинг гапига қараганда (*Али ва Ерқинни кўрсатиб*) икковлари хом помидор баҳона уришиб қолишибди. Мана энди бир-бирларининг устидан аризабозлик қилиб юришган эмиш... Бир жойнинг одамлари бўла туриб сизларга шу лозимми?

Али. Биз ўша заҳотиёқ ярашиб олганмиз.

Ерқин. Мен ҳеч нарса ёзганим йўқ, ҳеч нарса.

Қамар (*навбатма-навбат бир Алига, бир Ерқинга қарайди*). Мен айтиб қўя қолай нима ёзганингни. Эндигенга ҳаммаси маълум. Сиз Али Аҳмедовичнинг мақоласини ёзиб бергансиз. Мақолани сиз ёзганингни кечаёқ сезган эдим, услуби ва тили буни айтиб турибди.

Башорат (*Ерқинга*). Бировнинг номидан мақола ёзиш? Тавба! (*Алига*.) Бировнинг мақоласига ўз имзосини қўйиш? Уят, уят!

Қамар. Бунинг ҳеч ажабланарли жойи йўқ. Бўлиб туради.

Али (*чўчиб*). Энди мақола куюдимми?

Қамар (*далда бериб*). Бе, қайтанга қиммати ортади. Ахир, сизнинг фикрингизни ҳамкасбим Ерқин Нуриллаевич қоғозга туширган-ку.

Ерқин (*залга*). Нима қилиб қўйдингиз, Ерқин Нуриллаевич? (*Партнёрларига*.) Йўқ, йўқ! Мақолага ҳечам авторлик даъвом йўқ. Меҳнатимга розиман.

Саҳнага аста-секин Ҳошим кириб келади-да, чеккадаги стулга ўтиради. Лекин уни сезишмайди. У саҳнадагиларга кўринмаган ҳолда қатнашади, унинг луғмалари залга қарата айтилади.

Ерқин. Мени мақолага аралаштирманглар. Мен уни бир одамнинг таклифига кўра...

Ҳошим (залга). Ерқин! Агар маҳалламда тинчгина яшмоқчи бўлсанг, мени мақолага аралаштирма.

Ҳамар. Хўш, хўш, давом этинг. Кимнинг таклифига кўра?

Ерқин. Мен мақолани вужудга келган шароит тақозоси билан ёздим... ёзиб қўйдим.

Ҳамар. Қандай шароит?

Ерқин. Ўзимдан сираям қўшмаганман, Али акамнинг фикрларини айнан қоғозга туширганман, холос. Мақола автори Али акам.

Ҳамар. Мен сиздан сўраяпман! Очигини айтинг, мақола ёзишни сизга таклиф қилган ким?

Ҳошим (кулимсираб, залга). Таклиф қилган унинг ўзи.

Ерқин. Мени... мени эсимдан чиқибди.

Башорат. Вой тавба!

Ҳамар (шу заҳотиёқ гапириш оҳангини ўзгартириб). Бунинг ҳам ҳеч ажабланарли жойи йўқ. Ҳар бири киши ҳозиргидек мураккаб шароит вужудга келганда эсимдан чиқибди дейишга ҳақли.

Башорат. Мен қаердаман, кимлар орасидаман, тушимми ё ўнгим?!

Али. Ёнингда мен турибман, Башорат. Унгинг.

Ерқин. Мен, қўшнингиз ҳам шу ерда, стулда ўтирибман.

Ҳамар (ҳаракатчанлик билан). Сиз редакциядасиз, атрофингизда... ҳам... замондошларингиз — журналистлар, олимлар, жамоатчилар.

Башорат. Дадаси, мени ҳурмат қилсангиз, кўзимнинг олдида мақолани йиртиб, анави урнага ташлайсиз.

Али. Сени жуда ҳурмат қиламан-у, лекин ҳозир мен паркка боришим керак.

Башорат. Гапларингиз телба-тескари-я?

Ҳамар. Али Аҳмедович ёлғон ишлатмаяптилар. Чиндан ҳам тезда паркка етиб боришлари керак. У ерда Юсупова деган дилбаргина, ёшгина, гўзалгина, ҳожатбарор бева жувон уларни кутяпти.

Али (шошилиб). Мени эмас, мақолани...

Қ а м а р (*Али гапига эътибор бермайди*). Али Аҳмедович мақолалари шарофати ила Юсупова билан яқиндан танишиб оладилар. Бу уларнинг келажаги учун катта аҳамиятга эга.

Б а ш о р а т (*эрига*). Йиртиб ташланг деяпман!

Қ а м а р. Кеннойи, нима деяётганингизни билиясизми? Қандай қилиб шундай илмий жиҳатп пухта, амалий жиҳати ундан ҳам зўр бўлган мақолани йиртиб ташлаш мумкин? Бу мақола автореферат даражасида. Келгусида эригиздан йирик олим чиқиши турган гап. Сиз уларга шароит яратиб беришингиз, эркин қўйиб қўйишингиз керак. Уларнинг руҳларини кўтаринг. Жамият манфаатлари уёқда турсин, лоақал оилавий манфаатлар юзасидан Али Аҳмедовични қўллаб-қувватланг. Биз редакция ходимлари ҳам қараб турмаймиз, ҳар томонлама қўмаклашамиз.

Е р қ и н. Қўлимдан келганини аямайман.

Қ а м а р. Ўз имкониятларимни сафарбар этамап.

Е р қ и н. Умид қиламизки...

Қ а м а р. Али Аҳмедовичнинг илмий, пазарий ва амалий фаолиятидан.

Е р қ и н

Қ а м а р } (*биргаликда*). ...Жамиятимиз тараққиётига,

турмушимиз фаровонлигига катта наф келади.

А л и. Башорат! Янги ҳаётим бошланяпти!

Қ а м а р

Е р қ и н } (*биргаликда*). Табриклаймиз!

А л и. Агар кечиксам, хавотир олма. (*Кетади.*)

Б а ш о р а т. Сиздақаларни...

Қ а м а р

Е р қ и н } (*гапни бўлиб, қўрқинч аралаш*). Биздақа-

ларни?.. Хўш?..

Х о ш и м (*хотиржамлик билан, залга*). Ташвишланманг, ҳаммаси жойида. (*Урндан туриб, аста-секин чиқиб кетади.*)

Қ а м а р. Ҳаммаси жойида бўлади, Ерқин!

Е р қ и н. Ташвишланманг, Башорат опа!

Башорат нимадир демоқчи бўлади-ю, кейин фикридан қайтади-да, чиқиб кетади. Қамар ва Ерқин хурсанд ҳолда рақсга тушиб кетишади.

Чироқ ўчади.

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Парк. Али папка кўтариб, уёқ-буёққа аланглаб киради.

Али. Ўтган сафар, мақоламни топширганимда Юсупованг шу ерда учратган эдим шекилли. Бугун ҳам шу ердан ўтса керак. *(Скамейкага ўтиради.)*

Юсупова *(Алини орзиқиб кутгандек қиёфага кибриб)*. Али Аҳмедович!..

Али *(ўрнидан туриб кетиб)*. Ўртоқ Юсупова!

Юсупова *(қошини чимириб)*. Назира деяверинг.

Али *(яқин бориб)*. Назираой.

Юсупова. Алижон ака. *(Кўлининг орқасини тутади.)*

Али *(қўл олишиб сўрашмоқчи бўлади)*. Яхши юриб-сизми?

Юсупова *(қўлини олиб қочиб)*. Аёллар билан шундай сўрашадими?

Али. Қандай сўрашиш керак?

Юсупова. Ҳеч кўрмаганмисиз, Алижон ака?

Али *(бир сония ўйлаб)*. Ҳа, кўргандим. *(Юсупова қўлини торганиброқ ўпади.)*

Юсупова. Мана бу бошқа гап. Мана энди зиёли кишини кўриб турибман. Ёзган мақолангиз диплом ўрнига ўтади, балки ундан ҳам аъло.

Али. Ростданми?

Юсупова *(такаббурона)*. Мен ёлгон сўзлайдиган аёллар тоифасидан эмасман.

Али. Қандай тоифадансиз?

Юсупова *(Алининг соддадиллигига мафтун бўлиб)*. Ҳм... Наҳотки зиёли аёл билан сўзлашиб турганингизни ҳис этолмасангиз? Ҳа, майли... Ёзган мақолангиз илмий савияси, кўтарган проблемаси билан баъзи кандидатлик илмий ишлардан ортиқ бўлса борки, кам эмас.

Али. Ўқиб чиқдингизми?

Юсупова. Ўша кунидеъ. Лекин сизни топиш яхши спектаклга билет топишдан ҳам қийин бўлиб кетди.

Али *(гаажжубланиб)*. Мени-а?

Юсупова. Ҳа, сизни.

Али *(соддадиллик билан)*. Йўғ-е. Мен сизни уч кундан бери шу ерлардан ахтараман. Тўғри, ваъдалашган кунимиз мен бу ерга беш минут кечикиб келдим. Эртароқ етиб келардиму транспорт бўлмади.

Юсупова. Соатингиз чатоқ бўлса керак. Сизни бу ерда кўп кутдим. Айтгандай, театрларга бориб турибсизми?

Али. Иложи бўлмаяпти. Ҳозир отпусқадамап. Кечирасиз, мақолам ҳақидаги фикрингизни эшитмоқчи эдим.

Юсупова (*сузилиб*). Мақолангиз менда шундай қучли таассурот қолдирдики, кун бўйи гапириб ҳам фикримни адо қилолмаймап.

Али. Ўзи ўн бетли нарса-ку.

Юсупова (*хумор ила хўрсиниб*). Гап ҳажмида эмас, илмий қимматида, ҳаракат доирасию давомийлигида, фикримни айтишдан аввал сизга бир неча саволларим бор эди.

Али. Бемалол.

Юсупова. Қани ўтирайлик, бўлмаса.

Скамейкага ўтиришади.

Биринчи савол: мақола ёзишдан асосий мақсадингиз нима?

Али. Ўз тажрибамни газетхонлар билан ўртоқлашиш...

Юсупова. Яъни, пул ишлаш учун эмас?

Али. Мутлақо.

Юсупова. Иккинчи савол: илгари ҳам мақола ёзганмисиз?

Али. Йўқ, ёзган эмасман.

Юсупова. Қўйинг-эй, Али Аҳмедович, сизга ёлгон гапириш ярашмас экан. Мақолангиз шунчалик пишиқ, равонки, қойил қоласан, киши. Унинг тили ва услубидан мен сизни кўпдан бери ёзиб юрадиган автор деб ўйлаган эдим. Айтгандай, бошқа биров сиздан: «Қачондан бери ёзиб юрасиз»; деб сўраса, «Кўпдан бери машқ қиламан, лекин бировга кўрсатишга ийманардим», денг. Хўпми?

Али. Шундай дейишга ҳаракат қиламан.

Юсупова. Баъзи ҳақиқат бўладики, сал ёлгон араштираилмаса, ҳеч ким ишонмайди, «ёлгон» дейди. Баъзи ёлгон бўладики, уни сал бўрттирилса, ҳамма чиппачин ҳақиқат деб ишонади. Бу турмуш фалсафаси, буни икки қулоғингиз билан уқиб олинг. Чунки энди сиз зиёлилар даврасида юрасиз. Улар билан муносабатда, муомалада мисоли дипломат бўлинг. Душманингизга ҳам кулиб қаранг, ундан илгарироқ салом беринг. Кўпчиликка хунук кўринган аёлга ҳам «чиройлисиз» деб туринг. Тушунарлими?

Али. Тушунишга ҳаракат қиламан.

Юсупова. Ёки еган овқатингиз бемаза бўлса ҳам, ошпазга «қўлингиз ширин экан, бошлабсиз» деб қўйинг. Чунки, биринчидан, овқатни еб бўлгансиз, емаган бўл-

сангиз бошқа гап эди; иккинчидан, кейинги сафар ўша ошпаз сизга овқатни мазалироқ қилиб сузиб бериши мумкин.

А л и. Гапларингизда жон бор.

Ю с у п о в а. Бўлмаса-чи! Ўзим ёш бўлсам ҳам, атиги бир марта, уч ойгина турмуш қурган бўлсам ҳам, кўп нарсани кўрганман, кўп нарсани бошимдан кечирганман.

А л и. Ақл ёшда эмас, бошда.

Ю с у п о в а. Яшанг! Ўзингизга ташвиш келтириши эҳтимоли бўлган ҳар қандай нарсадап ўзингизни тийинг, эҳтиёт бўлинг. Оч қорним, тинч қулоғим деган допо халқ мақолини доимо ёдда тутинг.

А л и. Ёд биламан шу мақолни.

Ю с у п о в а. Яшанг! Ҳар қандай ишга киришишдан олдин, ҳар қандай одам билан муомалада бўлишдан аввал шу мақолни ёддан бир ўтказинг... Сизга кўп насихат қилиб юборяпман шекилли.

А л и. Майли, майли. Гапларингиз меп учун янглик. Бемалол гапираверинг.

Ю с у п о в а. Учинчи савол: устозингиз ким?

А л и. Ота-бобом деҳқон ўтган.

Ю с у п о в а (*Алини бошдан-оёқ кузатади*). Буни қоматингиз ҳам айтиб турибди. Демак, янглишмаганман: туғма талантсиз.

А л и. Кейинги пайтларда шу сўз қулоғимга тез-тез чалиняпти-я.

Ю с у п о в а. Зиёлилар даврасида бу сўз кўп тилга олинади-да. Чунки зиёлилар талантли кишилардир. Тўртинчи савол: менинг олдимга сизни ким юборди?.. Бу саволни ўтган сафар бермоқчи эдим-у, лекин автобиографиянгни эшитиш билан чекланган эдим. Қулоғим сизда. Ростини айтаверинг.

А л и (*залга*). Башорат! Ҳусанжон! Фотимаой! Азизларим! Кечирасизлар мени, ҳозир тўғри гапни айтолмайман. Сизларни деб шундай дейман. (*Юсуповага*). Мақолаларингиз орқали ўзим сизни кўпдан биламан, сўраб-сўраб топиб келдим.

Ю с у п о в а (*залга*). Бу Қамарнинг гапи. У менга йўллаган буни. Тушунарли, масъулиятни ўзидан соқит қилмоқчи. Демак, нимадир бор. Лекин Алининг қоматини кўринг. Сочлари, елкалари, қўллари ҳамма-ҳаммаси менинг дидимга мос. Йўқ, йўқ, Алини ўзимдан дарҳол четлатишга менда куч йўқ. У билан суҳбатлашиш ёқимли... ҳам қўрқинчли. (*Алига*.) Ростданми, мақолаларимни ўқиб бораспизми?

Али. Рост. Каттагина шахсий кутубхонам ҳам бор.
Юсупова. Тузуксиз-ку. (*Гап оҳангини кескин ўзгартириб.*) Томорқангиздан олаётган йиллик ҳосилингизни ҳеч пулга чақиб кўрганмисиз?

Али. Бунинг қимга кераги бор!

Юсупова. Мен билишим керак, консултант сифатида.

Али. Хўп, ҳозир ҳисоблаб кўраман. (*Ўзини ҳисоблаётгандек тугади. Залга.*) Башорат, Хусанжон, Фотимаой, бир марта ёлгон гапирган одамга иккинчи марта ёлгон гапириш унчалик оғир бўлмас экан, лекин сизлар бундай қилманглар. (*Юсуповага.*) Мана, ҳисоблаб ҳам чиқдим. Менинг ҳисобимча, йилига ўн минг сўм бўлиб чиқди.

Юсупова (*залга*). Бу Қамарнинг ҳисоби. У ҳамма вақт ошириб юборади, кейин ўзи тўқиган рақамдан ўзи қўрқиб кетади. (*Алига.*) Ўн минг? Йилига-я?

Али. Ҳа. Хўш, сизнингча қанча?

Юсупова. Беш минг. Бозор баҳосида.

Али. Демак, бизнинг бозорчамизда нарх-наво икки баравар қиммат экан.

Юсупова. Тушунарли. Сиз етиштирган маҳсулот аъло сифатли бўлиши керак. Демак, агроном ва иқтисодчи сифатида ҳосилингизни ўз кўзим билан кўришим керак экан. Шунда аниқ фикр айтишим мумкин.

Али. Жуда яхши. Қани кетдик, Назираой!

Юсупова (*залга*). Жоним билан борардим-у, мақоланинг масъулияти бор-да. (*Алига.*) Яқин орада боролмасам керак.

Али. Нима учун?

Юсупова (*залга*). Мақолани эълон қилиш масаласи ҳали редакцияда ҳал қилинмаган. (*Алига.*) Паркда иш кўп. Уни ободовлаштирамагунча бирор ёққа сира жиолмасам керак.

Али. Мен ҳозир отпускадаман. Бир ҳафтаси ўтди ҳисоб. Отпускам ичи мақоламни бир ёқлик қилишим керак.

Юсупова. Ундай бўлса, бир ўйлаб кўрай-чи... Ҳозир. (*Залга.*) Масъулиятни Халифаев олсин, ҳар қолда кандидат, унча-мунча шамол уни ўрнидан силжитолмайди. (*Алига.*) Ундай бўлса, сизга маслаҳат: менинг асосий иш жойим — илмий-текшириш базамизда Халифаев деган зўр агроном — олим, пухта иқтисодчи ишлайди, бизлар бир хонада ўтирамыз. Ушанга бориб учрашасиз. Лекин мени айтди демайсиз. Аввал мақолагизни зўрлаб

бўлса-да, бир ўқитиб оласиз. Кейин қўярда-қўймай ҳовлингизга таклиф этасиз. Қайта-қайта таклиф қилаверасиз. Охири боришга мажбур бўлади. Ҳовлингизни кўргач, аниқ фикр айтишга мажбур бўлади.

Али. Сиз-чи? Сиз фикр айтолмайсизми?

Юсупова. Айта оламан. Лекин Халифаев ҳар ҳолда фан кандидати. Ўзи ҳануз бўйдоқ бўлсаям, плмий даража эгаси.

Али. Сиз ҳам борасиз, бормасапгиз бўлмайди. Ахир, сиз редакция консультантсиз.

Юсупова. Майли, Халифаев борадиган куни тайин бўлгач, менга хабар берарсиз. Ажойиб мақолангиз ҳурмати албатта бораман. Мақола ёзилишига база бўлган ҳовлингизни кўриш мен учун завқли.

Али (*шодликдан энгикиб*). Раҳмат, Назираой, катта раҳмат! Бахтингиз... Бахтли бўлинг.

Юсупова (*табассум билан*). Сиз билан ёнма-ён турганимдан (*аста*) ўзимни бахтли сезяпман. (*Қўлини тутади.*)

Али Юсупованинг қўлини ўпади.

Юсупова (*залга*). Ҳали олдинда эълон қилинмаган мақола турибди-я. (*Қўлини тортиб олиб, Алига.*) Менинг қўлларим кўмак берувчи қўллардир. Сиздек таланти, келажаги порлоқ (*аста*) кучли, ёш олимга ёрдам бериш, йўл-йўриқ кўрсатиш ҳар бир зиёли аёлнинг бурчидир. Бугуннинг ўзидаёқ Халифаев билан учрашишга ҳаракат қилинг.

Али. Сиз чиндан ҳам йигит киши иззатини жойига қўя билар экансиз. Раҳмат... Хайр.

Юсупова. Тўхтанг... Юринг, парк дирекциясига борамиз.

Али. Халифаевга қўнгироқ қиласизми?

Юсупова. Мақолангизни олиб бераман. Уни дирекция сейфига қўйиб қўйган эдим. Ҳозир кабинетда ҳеч ким йўқ. Визга ҳеч ким... Йўқ, айтмоқчиманки, биз ҳеч кимга халақит бермаймиз.

Ҳуштак эшитилади.

Али (*бир чўчиб тушиб*). Эшитяпсизми? ...Милиция хуштаги...

Юсупова (*қулоқ солиб*). Ҳеч қанақа ҳуштак-пуштак йўқ. Хаёлингизда бўлса керак.

Яна ҳуштак товуши эшитилади. Али қулоғини қўли билан беркитса, ҳуштак тинади, қўлини қулоғидан олса, ҳуштак яна эшитилади.

Али. Назирахон, менда мақоладан яна битта нусха бор, ўшани Халифаевга берсам бўлмасмикин?!

Юсупова (залга). Мақолани унутма. Бу ҳозирча тўсиқ. Шошилма. (Алига.) Бўлаверади.

Али. Ундай бўлса, хайр. (Кетади.)

Ҳуштак товуши тинади.

Юсупова (Али орқасидан). Али Аҳмедович! Меҳнатингиз самараларидан татиб кўрмоқчиман. Шу ерга олиб келишингиз мумкин.

Чироқ ўчади.

П а р д а.